

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я СЬОГОДНІ

Існують різні способи організації лікування громадян України за кордоном — запроваджено певні державні програми, на ринку зростає кількість приватних агентств і компаній, які надають аналогічні послуги, дедалі більше медичних закладів різного підпорядкування і форм власності налагоджують безпосередні контакти із закордонними клініками, крім того, громадяни звертаються по медичну допомогу самостійно. Тож розглянемо докладніше можливості та правові аспекти організації такої допомоги

Юрій Мочалов

канд. мед. наук,
доцент ДВНЗ
«Ужгородський
національний
університет»

Організація лікування пацієнтів за кордоном

Звернення за медичною допомогою до закордонних клінік не є ані рідкісним, ані унікальним явищем для системи охорони здоров'я України. До цього спонукають частково незадовільний стан вітчизняної медичної галузі, що проявляється в недостатньому фінансуванні і матеріально-технічному забезпеченні державних та муніципальних закладів охорони здоров'я, відсутність адекватного медикаментозного супроводу лікувально-діагностичного процесу, дефіцит кадрів серед лікарів та середнього медичного персоналу, незадовільна якість готельних послуг у більшості клінік, неможливість організованого догляду за хворим та низький розвиток додаткових послуг, що можуть бути актуальними для пацієнта або його родичів (супроводжуючих осіб). Сукупність перелічених факторів та умов, в яких функціонують сучасні заклади охорони здоров'я, призводять до перевантаження медичного персоналу, наслідком чого часто стає недостатня увага до пацієнта, формалізація лікувального процесу, створення конфліктних ситуацій під час взаємодії пацієнта із закладом

охорони здоров'я. Тому в країні є постійний попит на нові лікувально-діагностичні технології або послуги реабілітації і догляду за пацієнтами.

■ ЛІКУВАННЯ ЗА ДЕРЖАВНИМИ ПРОГРАМАМИ

На державному рівні передбачено процедуру організації лікування громадян згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 8 грудня 1995 р. № 991 «Про затвердження Положення про порядок направлення громадян на лікування за кордон» (*далі* — Постанова № 991), яку деталізовано та уточнено наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про забезпечення порядку направлення громадян на лікування за кордон» від 6 червня 2008 р. № 307 (*далі* — Наказ № 307).

У рамках виконання норм Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. № 2801-XII та Постанови № 991 МОЗ України має встановлювати і розвивати співпрацю із закордонними лікувальними закладами на предмет обміну досвідом та організації надання медичної допомоги громадянам України за направленнями.

За зверненнями громадян та закладів охорони здоров'я питання щодо направлення громадян на лікування за кордон порушують обласні, центральні районні (міські) лікарні, які мають надіслати до Міністерства охорони здоров'я Автономної Республіки Крим, управлінь (відділів, департаментів) охорони здоров'я обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій детальні витяги з історії хвороби пацієнта, надруковані у двох примірниках. Окремо має бути подано документ із обґрунтуванням доцільності лікування пацієнта із діагностованим захворюванням за кордоном, а також довідку про склад сім'ї пацієнта.

У разі визнання і підтвердження необхідності лікування за кордоном зазначені органи пересилають отримані документи до МОЗ України або видають їх хворому (чи за його дорученням — іншій довіреній особі) для подання у Міністерство.

Рішення про доцільність лікування за кордоном приймає постійно діюча Комісія Міністерства охорони здоров'я з питань направлення на лікування за кордон (*далі* — Комісія) на підставі висновку головного спеціаліста відповідного профілю.

Склад Комісії та її чисельність затверджуються окремим наказом МОЗ України. До складу Комісії входять: заступник міністра охорони здоров'я

МОЗ України має встановлювати і розвивати співпрацю із закордонними лікувальними закладами на предмет обміну досвідом та організації надання медичної допомоги громадянам України за направленнями

України (голова Комісії), віце-президент Академії медичних наук (за згодою), головні спеціалісти МОЗ України відповідних профілів, начальники головних профільних управлінь Головного економічного управління МОЗ України.

У разі потреби Комісія має право залучати до роботи провідних спеціалістів закладів охорони здоров'я, в тому числі клінік науково-дослідних інститутів (за погодженням з керівниками останніх).

Рішення Комісії приймається простою більшістю голосів і оформляється протоколом у встановленому порядку. Обов'язковою умовою для прийняття Комісією позитивного рішення щодо направлення громадянина України на

лікування за кордон має бути складене головним позаштатним спеціалістом відповідного профілю МОЗ України обґрунтування щодо неможливості ефективного лікування хворого в Україні та підтвердження медичним закладом зарубіжної країни надання відповідної спеціалізованої допомоги. На підставі рішення Комісії видається відповідний наказ МОЗ України.

Окремо передбачені джерела фінансування надання медичної допомоги громадянину України за направленням МОЗ. Отже,

у разі прийняття Комісією позитивного рішення щодо направлення громадянина на лікування за кордон одразу визначаються загальна сума пов'язаних із цим направленням витрат і джерела їх покриття.

За необхідності Комісія приймає рішення про направлення за кордон разом із хворим (дитиною чи інвалідом) особи, яка буде його супроводжувати.

Витрати, пов'язані з направленням громадянина на лікування за кордон, включають вартість лікування та проїзду хворого й особи (за рішенням Комісії), яка його супроводжує, туди і назад.

Сума зазначених та інших витрат і відповідальність сторін, у тому числі за обґрунтованість терміну лікування та його якість, визначаються на підставі письмової домовленості МОЗ України з відповідним медичним закладом зарубіжної країни.

Для покриття витрат, пов'язаних з направленням громадянина на лікування за кордон, можуть використовуватися кошти:

- хворого чи його родини;
- Державного бюджету України (передбачені МОЗ України для таких видатків);
- бюджету Автономної Республіки Крим;
- місцевого бюджету;
- громадських організацій та окремих громадян;

Рішення про доцільність лікування за кордоном приймає постійно діюча Комісія Міністерства охорони здоров'я з питань направлення на лікування за кордон на підставі висновку головного спеціаліста відповідного профілю

- підприємства, установи, організації та їх об'єднань незалежно від форм власності;
- Фонду для здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення (до 20 відсотків у кожному конкретному випадку направлення на лікування осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи).

Кошти на лікування за кордоном перераховуються на спеціально відкритий МОЗ України в ОПЕРУ Національного банку України рахунок «Фонд для направлення громадян України на лікування за кордон». Бюджетні кошти перераховуються на цей рахунок у безготівковому порядку.

Наказом № 307 передбачено контроль лікування, тому у місячний термін після повернення хворого, направленою Комісією за кордон, місцеві (регіональні) органи управління охороною здоров'я на підставі документів із зарубіжної клініки (виписки з історії хвороби) мають інформувати МОЗ України про обсяги та результати проведеного лікування.

Також у Наказі № 307 затверджено форму висновку головного позаштатного профільного спеціаліста МОЗ України про необхідність направлення хворого на лікування за кордон. Окремо визначено процедуру пошуку зарубіжної клініки для направлення громадянина України на лікування. Фахівці МОЗ України за рекомендацією головного позаштатного спеціаліста у п'ятиденний термін зобов'язані розпочати обмін інформацією між МОЗ України і закордонними клініками щодо можливості надання ними відповідної спеціалізованої допомоги у кожному конкретному випадку, уточнити дати лікування та запропонувати можливу логістику за кожним випадком.

МОЗ України має отримати інформацію від зарубіжної клініки щодо обсягів, попередньої вартості запропонованих клінікою медичних послуг, а також звітів про проведене лікування і його остаточну вартість.

На відповідні підрозділи МОЗ України покладаються обов'язки здійснювати переклад отриманої інформації та сприяти оформленню зарубіжною клінікою платіжного документа встановленого зразка. Зразки таких документів та їх форми також розроблені та затверджені МОЗ України. Міністерство має сприяти оформленню виїзних документів хворого, направленою Комісією, та особи, що його супроводжує.

Департамент економіки і фінансової політики МОЗ України за поданням Департаменту організації медичної допомоги при формуванні державного бюджету на наступний рік зобов'язаний виділяти асигнування

Витрати, пов'язані з направленням громадянина на лікування за кордон, включають вартість лікування та проїзду хворого і особи (за рішенням Комісії), яка його супроводжує, туди і назад

для направлення громадян на лікування за кордон за бюджетною програмою 2301360 «Лікування громадян України за кордоном».

Окремо організовано облік хворих, що потребують оплати лікування за кордоном, згідно з ухваленими Комісією рішеннями.

Передбачено, що підготовка відповідних наказів Міністерства охорони здоров'я України про направлення на лікування хворого здійснюється у тижневий термін після надання Департаментом організації медичної допомоги виписки з протоколу засідання Комісії та платіжного документа за наявності на рахунках Міністерства коштів, передбачених Державним бюджетом України на цю мету.

Про стан використання коштів, виділених для направлення громадян на лікування за кордон, в тому числі і валютних ресурсів, МОЗ України звітує Мінфіну України.

Окремо в Наказі № 307 прописані обов'язки секретаря Комісії, які полягають у підготовці та наданні членам комісії матеріалів справ, які розглядатимуться, веденні протоколів засідань Комісії, оформленні виписок з протоколів засідань Комісії та спрямування їх для подальшої роботи зацікавленим особам, органам державної влади і органам місцевого самоврядування.

Як бачимо, організація лікування за кордоном детально регламентована на державному рівні, проте на практиці для пересічного громадянина України ця процедура є досить тривалою і складною. Для вирішення питання лікування

громадянина за бюджетні кошти потрібна максимально оперативна робота і взаємодія лікувально-профілактичних закладів, самих громадян, посадових осіб органів місцевого управління охороною здоров'я та бюрократичного апарату МОЗ України. Навіть у разі максимально ефективної роботи всіх учасників процедури організація лікування конкретного пацієнта може розтягуватися в часі на місяць. До того ж, навіть за наявності позитивного рішення та оформлення всієї супровідної документації, згоди зарубіжної клініки та оформлення виїзних документів існує ризик, що на реєстраційному рахунку Державної казначейської служби України просто не буде коштів для виконання таких оплат (як свідчить

Департамент економіки і фінансової політики МОЗ України за поданням Департаменту організації медичної допомоги при формуванні державного бюджету на наступний рік зобов'язаний виділяти асигнування для направлення громадян на лікування за кордон за бюджетною програмою 2301360 «Лікування громадян України за кордоном»

практика та аналітичні огляди засобів масової інформації, робота Державної казначейської служби України в 2013 році регулювалася переважно ручним способом).

Якщо поглянути на досвід організації лікування громадян, який має МОЗ України, та порівняти статистику витрат за рік, то випадків направлення до закордонних клінік можна нарахувати близько 50. Чи вдовольняє така статистика реальні потреби, які мають громадяни України щодо отримання медичної допомоги в закордонних клініках?

Як свідчить практика, доволі часто громадяни самостійно звертаються до іноземних медичних закладів і вирішують питання щодо організації лікування за кордоном та питання супроводу і догляду, якщо на те є потреба. В таких випадках організація процедури відбувається без участі органів управління охороною здоров'я та МОЗ України. І відповідно до змісту вітчизняного законодавства про охорону здоров'я громадяни мають на те право.

■ МЕДИЧНИЙ ТУРИЗМ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Міністерство закордонних справ України розробило низку рекомендацій для громадян України щодо організації подорожей за кордон з метою лікування. Адже, вирушаючи за кордон, пацієнти повинні усвідомлювати усі ризики та переваги медичного обслуговування в іншій країні. Обираючи заклад охорони здоров'я, пацієнт або його довірена особа мають з'ясувати наявність досвіду роботи з іноземними пацієнтами та відділів (центрів), які сприяють організації лікування іноземних громадян, спеціалізацію закладу, його авторитет, міжнародну акредитацію. З метою запобігання порушенню прав громадянина України за кордоном особливу увагу слід приділити інформації про:

- можливість отримання первинної консультації на території України (у тому числі в іноземного лікаря);
- умови проходження медичного обстеження;
- наявність акредитованих (уповноважених) посередників;
- етапи та тривалість лікування (включно з реабілітацією);
- цінову політику закладу та форми оплати за надані послуги (у тому числі з організації виїзду на лікування, залучення перекладачів);
- ризики запланованих процедур та очікувані результати;
- медичні препарати та методики, які будуть застосовуватися;
- лікаря та персонал, який буде залучатися у процесі лікування;
- умови проживання пацієнта та осіб, що його супроводжують;
- клімат відповідної місцевості, особливості харчування;
- інші принципові умови лікування залежно від захворювання.

На етапі організації подорожі пацієнту або його довіреним особам доцільно ознайомитися з інформацією про умови в'їзду та перебування з метою лікування на території іноземної держави, особливості її законодавства про захист прав пацієнтів (споживачів), державне регулювання у сфері

надання медичних послуг закладами охорони здоров'я або посередницькими компаніями (агентами).

Якщо взяти до уваги те, що в Україні поки що не створено законних механізмів впливу на діяльність посередницьких структур з надання медичних послуг, контроль за діяльністю таких підприємств і організацій з боку МОЗ України неможливий. Тому МОЗ України рекомендує громадянам заздалегідь подбати про страхове забезпечення процесу лікування за кордоном та страхове покриття можливих ускладнень, у тому числі і репатріацію тіла (останків) на батьківщину.

Пацієнту (його довіреним особам) доцільно пам'ятати, що правовідносини між пацієнтом і клінікою та пацієнтом і посередником, який надає послуги з лікування за кордоном, необхідно оформляти у вигляді письмового договору (контракту), доповненого планом лікування та орієнтовним розрахунком вартості кожної із послуг. Такий контракт (договір) слід скласти двома мовами або мати офіційний переклад мовою, якою вільно володіє пацієнт (його довірена особа). Необхідно зберігати оригінали документів, які стосуються не лише лікування, а й організації виїзду і перебування за кордоном.

Для належної організації поїздки з метою лікування пацієнту або його довіреним особам ще на етапі узгодження організаційних і медичних питань доцільно ознайомитися з наявними порадами для подорожуючих громадян України за кордон, розміщених на веб-сторінках закордонних дипломатичних установ України у розділі «Консульські питання» та на сайті Міністерства закордонних справ України за адресою: www.mfa.gov.ua. Також варто здійснити моніторинг веб-сторінок туристичних операторів, які організують тури до обраної країни для громадян України, вивчити досвід подорожуючих та відгуки, які доволі часто трапляються на туристичних форумах, ознайомитися із візовими правилами країни, правилами в'їзду в обрану країну та правилами авіаперевізника, до якого плануєте звернутися для подорожі.

Міністерство закордонних справ України у разі виникнення формальних або правових ускладнень і проблем під час лікування за кордоном радить звертатися до закордонних дипломатичних установ України для отримання інформації щодо особливостей законодавства країни перебування, а також з питань зносин з офіційними установами цієї країни з метою відновлення порушених прав громадянина України.

Інтернет-ресурси Міністерства закордонних справ України, консульських установ України та офісів почесних консулів також містять додаткові рекомендації, зокрема, інформацію щодо організації подорожей з метою лікування до Австрії, Ізраїлю, Німеччини і Туреччини. Оформлення необхідних документів для виїзду на лікування за кордон здійснюється у встановленому законодавством порядку.

Враховуючи специфіку організації лікувальних турів до країн далекого зарубіжжя, приміром, наявність мовних бар'єрів для обміну необхідною інформацією, незрозумілість медичної термінології для більшості громадян України, відмінність у національних і міжнародних класифікаціях захворювань, у схемах і протоколах лікування, вирішення таких питань доцільно дооручити організації або особі, яка вільно володіє мовою обраної країни та медичною термінологією на належному рівні для забезпечення організації необхідного сервісу.

Додаткові послуги можуть бути надані в українських приватних закладах охорони здоров'я, які мають договори про співпрацю з іноземними клініками, деяких державних (відомчих) лікувально-профілактичних закладах та профільних науково-дослідних установах Національної академії медичних наук України. Також можна звернутися до приватних агентств та підприємств, які надають консалтингові послуги. Найчастіше такий вид діяльності в засобах мас-медіа та фаховій літературі називають «медичним туризмом».

Медичний туризм у світових масштабах є досить новим поняттям, однак з кожним роком дедалі більше пацієнтів у всьому світі відкривають для себе нові можливості закладів охорони здоров'я інших країн. Доволі значна кількість жителів США, країн Європи і СНД звертаються до медичних закладів за кордоном.

В українському праві поняття медичного туризму офіційно не визначено. Зазвичай така діяльність регулюється довільними формами договорів про надання послуг (переважно консультаційних) або агентськими договорами. Такі види послуг регулюються в загальному порядку Цивільним кодексом України, опосередковано Законами України «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про захист прав споживачів» та Господарським кодексом України. Цей вид консультаційних послуг не підлягає державному ліцензуванню і не належить до сфери безпосереднього впливу МОЗ України. Відповідно і звернення громадянина України до турсервісів з метою отримання медичних послуг містить певні ризики — небезпеку втрати коштів, виникнення проблем із перетином державного кордону України, мовних бар'єрів, надання медичної допомоги (послуг) неналежного рівня якості, виникнення непорозумінь із закордонними клініками. Можливі проблеми із транспортуванням (приміром, у випадках необхідності спеціального транспорту та підтримки

Пацієнту (його довіреним особам) доцільно пам'ятати, що правовідносини між пацієнтом і клінікою та пацієнтом і посередником, який надає послуги з лікування за кордоном, необхідно оформляти у вигляді письмового договору (контракту), доповненого планом лікування та орієнтовним розрахунком вартості кожної із послуг

основних процесів життєдіяльності), виникнення питань щодо легалізації в Україні документів про проведене лікування.

■ КРАЇНИ ПРИЗНАЧЕННЯ У МЕДИЧНОМУ ТУРИЗМІ

В економіці багатьох країн світу кошти, отримані за надані послуги, що можуть бути класифіковані як медичний туризм, становлять вагомую частку внутрішнього валового продукту. За результатами дослідження, виконаного однією із аудиторських консалтингових компаній групи «Делойт енд Туш», у 2007 році 750 тис. громадян Сполучених Штатів Америки виїздили за кордон вирішувати проблеми зі своїм здоров'ям, а 2010 року цей показник сягнув шести мільйонів. У 2012 році обсяг коштів, витрачених громадянами США на медичні послуги за кордоном, наблизився до 162 млрд доларів США. Схожа картина спостерігається й у Західній Європі.

Що сприяє розвитку вищезгаданих процесів? Проблема є комплексною. Тут відіграють певну роль недоліки національних систем добровільного медичного страхування і медичного забезпечення громадян, висока вартість

Медичний туризм у світових масштабах є досить новим поняттям, однак з кожним роком дедалі більше пацієнтів у всьому світі відкривають для себе нові можливості закладів охорони здоров'я інших країн

медичного обслуговування в багатьох високорозвинених країнах світу, а також зниження доступності окремих медичних послуг для громадян внаслідок малого числа національних провайдерів за наявності високого попиту на ці послуги, наявність певних процесуальних перепон для громадян на шляху до отримання високоспеціалізованої медичної допомоги у своїй країні. Окремо можна назвати потребу у конфіденційності звернення пацієнта до певної клініки та наявності законодавчих перепон для виконання певних

втручань в окремих країнах (для прикладу можна навести проблему медичних абортів у Польщі).

У країнах ЄС вартість найдорожчого хірургічного втручання може сягати 15 тис. євро. Але це не зупиняє багатьох громадян України, оскільки у вітчизняних медичних закладах не виконується ціла низка життєво важливих операцій (пластичних, нейроонкологічних, з реконструктивної ортопедії, кардіологічних тощо), не лікується багато генетичних захворювань і патологій внутрішніх органів.

Цінова політика світових лідерів медичного туризму сприяє зростанню кількості пацієнтів. Як свідчить практика, вартість медичного обслуговування в Індії та Королівстві Таїланд у десять, а то й більше разів менша, ніж

у клініках США та Західної Європи. В Індії, яка є найбільшим гравцем на ринку медичних послуг, сучасні приватні клініки мають у штаті досвідчених і висококваліфікованих фахівців, які навчалися в Європі та Північній Америці. До країн призначення медичних турів в Азії також належать Туреччина, Сінгапур, Малайзія, Філіппіни, Гонконг, Тайвань. Останнім часом доволі потужно розвивається матеріально-технічна база і нарощується кадровий потенціал клінік Об'єднаних Арабських Еміратів, Катару і Саудівської Аравії.

В Європі найпопулярнішими центрами медичного туризму вважають Німеччину, Швейцарію, Францію, Іспанію, Великобританію і Бельгію. Досить потужним гравцем на ринку медичного туризму є Ізраїль.

Щодо країн Нового Світу, то лідерами у сфері медичного туризму поступово стали Бразилія, Мексика, Коста-Ріка, Республіка Куба, Аргентина, в деяких випадках — Канада.

У Центральній та Східній Європі медичний туризм розвивається в Польщі, Чехії, Словаччині, Угорщині, в деяких випадках — у Білорусі.

Україна також належить до країн, куди їдуть з метою отримання висококваліфікованої медичної допомоги. Найчастіше іноземці приїздять до України для виконання кардіохірургічних операцій, з метою отримання стоматологічних послуг. Досить часто іноземці звертаються до українських клінік репродуктивних технологій. Усі перелічені види лікування розвинені в Україні на достатньо високому рівні, а ціна їх і доступність для іноземних туристів є дуже привабливою. Тому розвиток такого виду міжнародного співробітництва є прогресивним напрямом у розвитку закладів охорони здоров'я в Україні. ■